

TROMS

Arkeologiske rapporter fra
Norges arktiske universitetsmuseum

2026

Gårdshaugen på Vollstad

Overvåking av graving for drenering i Harstad i Troms

Martine Lahti

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Tromura 2026

Arkeologiske rapporter fra Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges arktiske universitet

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Utgiver: Septentrio Academic Publishing, Tromsø, Norway

Redaksjon: Anja Roth Niemi og Janne Oppvang

DOI: <https://doi.org/10.7557/nq6cm053>

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges arktiske universitet

Kart og illustrasjoner: Martine Lahti

Gjenstandsfoto: -

Fotogrammetri: Martine Lahti

Prosjektet er bekostet av Riksantikvaren

Forsidefoto: Graving på sørsiden av bolighuset på Vollstad, med utsikt mot Vågsfjorden i nordøst. 20.06.25. Foto: Martine Lahti

Rapporten er lisensiert under en [Creative Commons Navngivelse-DelPåSammeVilkår](#) (CC BY-SA). Lisensen tillater andre å tilpasse og bygge videre på arbeidet så lenge det krediteres og lisensieres videre på samme måte.

Gårdshaugen på Vollstad

Overvåking av graving for drenering i Harstad i Troms

Martine Lahti

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Vollstad

Id.nr.: 9382-1

Kulturminnetype: Gårdshaug

Undersøkelsesår: 2025

Areal: ca. 65 m²

Tiltakshaver: Liv Hansen

Kommune: Harstad kommune

Fylke: Troms og Finnmark

Gnr/bnr: 34/7

Koordinater: UTM Sone 33 N: 7616487,45 Ø: 564590,36

Feltleder: Martine Lahti

Prosjektansvarlig: Anja Roth Niemi

Rapport: Martine Lahti

Kvalitetssikring: Anja Roth Niemi

Dato: 30.03.2026

Prosjektnr.: 101570101

Saksnummer: 2024/9059

Aksesjonsnr.: -

Fotobase: -

Gjenstandsbaser: -

Nøkkelord: arkeologi, overvåkning, gårdshaug, middelalder, kulturlag

Keywords: archaeology, monitoring, farm mound, medieval, cultural layers

Sammendrag

Sommeren 2025 gjennomførte Norges arktiske universitetsmuseum arkeologisk overvåkning av gravearbeid for drenering et våningshus som ligger på gårdshaugen i Vollstad i Harstad kommune. Det er tidligere dokumentert spor etter bosetting tilbake til 1300-tallet i gårdshaugen. Under overvåkingen ble det registrert enkelte lommer med kulturlag i den østlige delen av tiltaksområdet, men det ble ikke gjort funn eller påvist tydelige kulturlag som med sikkerhet kan dateres til middelalderen.

English summary

In the summer of 2025, the Arctic University Museum of Norway carried out archaeological monitoring of excavation work for drainage around a house located on the farm mound at Vollstad in Harstad Municipality. Previous investigations have documented traces of settlement in the farm mound dating back to the 14th century. During the monitoring, a few pockets of cultural deposits were recorded in the eastern part of the monitored area, but no finds or clearly defined cultural layers that with certainty can be dated to the medieval period were identified.

INNHOOLD

Innledning.....	1
Berørt kulturminne.....	2
Målsetting.....	3
Gjennomføring.....	3
Profil.....	5
Oppsummering.....	9
Litteratur.....	11

INNLEDNING

Tiltakshaver Liv Hansen søkte 05.02.2024 Troms og Finnmark fylkeskommune om tillatelse til å drenere rundt våningshuset som står på gårdshaugen med id. 9382 på Vollstad i Harstad kommune. Bakgrunnen for denne søknaden var at drenering er det eneste alternativet for å forhindre fuktproblemer i kjelleren.

I brev datert 22.02.2024 anmodet Troms og Finnmark fylkeskommune om en faglig tilrådning fra Norges arktiske universitetsmuseum i forbindelse med søknad om dispensasjon fra kulturminneloven § 8 første ledd (Niemi & Snekkestad, 2025). I vedtak datert 16.05.2024 ga fylkeskommunen Harstad kommune tillatelse til å etablere en dreneringsgrøft rundt våningshuset med formål å lede bort fuktighet fra grunnmuren.

Tillatelsen ble gitt med vilkår om at arbeidet skulle overvåkes av arkeolog fra Norges arktiske universitetsmuseum, og at gravingen skulle utføres i tråd med opplysninger gitt i søknad og vedtak. Videre skulle graving frem til kummen skje innenfor eksisterende grøft, og arbeidet måtte gjennomføres på en måte som muliggjorde tilfredsstillende dokumentasjon. Det ble også presisert at inngrep kun skulle foregå i moderne fyllmasser, og at arbeidet umiddelbart skulle stanses dersom det ble påtruffet urørte kulturlag eller strukturer, slik at disse kunne vurderes og dokumenteres arkeologisk.

I brev datert 02.05.2024 vurderte Riksantikvaren prosjektplan og budsjett for den arkeologiske overvåkingen utarbeidet av Norges arktiske universitetsmuseum. Overvåkingen ble ansett som nødvendig for å sikre at gårdshaugen ikke påføres unødvendig skade, samt for å ivareta dens kunnskapsverdi. Kostnadsrammen ble godkjent med en øvre grense på 318 000 kroner, og som mindre privat tiltak dekker staten kostnadene for den arkeologiske overvåkingen.

Figur 1: Gårdshaugens lokalisering

BERØRT KULTURMINNE

Den aktuelle lokaliteten på Vollstad er kun én av en lang rekke gårdshauger i Harstad kommune. De ligger alle kystnært og understreker fiskerbondeøkonomiens dynamikk i middelalder og senere. Det er i alt registrert 55 gårdshauger i kommunen, fra Sandtorg i sør til Grøta på Grytøya i nord. Brorparten er plassert på østsiden av Vågsfjorden mellom Vollstad og Trondenes. Gårdshaugen på Vollstad er etter Bertelsen (1984:11) blant de største i Harstad målt etter lengde – men nye registreringer gir et ikke entydig bilde – eksempelvis er gårdshaugen på Store Fauskevåg etter nye mål i Askeladden nær dobbel så stor som Vollstad.

Gårdshaugen på Vollstad (gnr. 34) ligger i relativt flatt lende mellom Riksvei 83 og en hovde øst for veien, omkranset av hellende terreng i sør, øst og nord. Gården henvender seg ut mot både Vågsfjorden og Steinslandstrømmen. Vollstad er avgrenset i nord mot Lille Fauskevåg med Skjellelva og i sør til gården Leikvik ved bruket Skogly. Gården har et stort utmarksområde som strekker seg frem til Svartvatnet.

Kulturminnet er omkring 95 meter langt og 80 meter bredt og hviler på en bergrygg. Den strekker seg over tre bruksnummer; bnr. 15 i sør, bnr. 7 omkring på midten og et lite skav av bnr. 1 i nord. Av kilder på 1800-tallet ser det ut til at husene på gården var konsentrert på haugen, noe som kan reflektere situasjonen også i middelalder. Det er ikke kjent andre førreformatoriske bosetningsspor i innmarka på Vollstad. Gårdshaugen samsvarer med det Lysaker (1956:93) kaller «Gammelgården» og «Litjbakken» og her har vært et fellestun, slik man finner på blant annet Harstadgården

I 2005 utførte Tromsø museum en forvaltningsgraving på gårdshaugen i forbindelse med Statens Vegvesens anlegging av gang- og sykkelsti langs Riksvei 83. Undersøkellesområdet var i gårdshaugens nordvestre del (omfattet bruksnumrene fra sør til nord: 15 – 7 – 1) og målte 90 meter i lengde og 12 meter i bredde. Strukturer og funn (Ts 11799 m/ løpenummer) er i stort grovdatert til etterreformatorisk tid, med vekt på 1800- og 1900-tallet, der keramikk utgjorde 251 av 350 katalogiserte funn. Av andre gjenstander var diverse jerngjenstander (spiker, knivblad, fiskekroker osv.), krittpipefragmenter, noe glass, messingstykker – og fire avslag av skifer og chert fra yngre steinalder. Et omfattende osteologisk materiale, for det meste fisk og sau, er bevart, men ikke katalogisert. Artefaktene ble med få unntak funnet i omrodede masser (Thuestad, 2005).

Gårdshaugen var også gjenstand for en forskningsgraving i 2012 initiert av NiKU. Formålet var å overvåke klimatisk innvirkning på kulturlag og organisk materiale i en typisk gårdshaug. Det ble gravd en grøft (0,5 meter x 2 meter) i den nordøstlige del av gårdshaugen (15 meter nordøst for våningshusets nordøstre hjørne) og undersøkelsen avdekket kulturlagsdybde og alder i denne delen av gårdshaugen (Martens, 2016:36):

The Voldstad farm mound site had wet, humus-rich deposits dominated by terrestrial remains. The archaeological deposits consisted of typical household waste; wood and leather, a little pottery and single objects of glass, iron and stone, in addition to large amounts of animal and fish bones and a few bird bones. These finds confirm a mixed economic background of husbandry and fishing. Layer 2 (Fig. 59A) was artefact dated through pottery finds to the 18th C., layer 3 to the 14th C. Based on stratigraphy, layer 4 was also presumed to be medieval. In general, layers 2-4 seemed to be well-preserved and thus good sources of information. The subsoil layers (5-7) had decreasing amounts of in-washed humus until bedrock was reached. No house remains were found, because known house sites were deliberately avoided.

Utgravninger viser altså spor etter menneskelig aktivitet til ned på 1300-tallet (2012-utgraving), etterreformatorisk tid (2005). Dessuten kan et løsfunn i gårdshaugen, spinnehjul (Ts 13840/1), trolig gi beskjed om bosetning i tidlig middelalder, om ikke før. Andre løsfunn trolig fra gårdshaugen, Ts 8645a-c, en salvekrukke, dekorert beinskje og del av vabein, dateres til senmiddelalder og etterreformatorisk tid (se Bertelsen 1973:45 for oppsummering av dateringsforslag).

MÅLSETTING

Formålet med prosjektet var å overvåke dreneringsarbeidet ved våningshuset for å sikre at inngrepet ikke overskred avtalt bredde og dybde, slik at uberørte kulturlag i gårdshaugen, id 9382-1, forble intakte. Dersom det under arbeidet skulle fremkomme kulturlag eller funn av arkeologisk betydning, skulle disse dokumenteres, og gravearbeidet stanses.

I forkant ble det beregnet god tid til overvåkningsarbeidet fordi det var muligheter for å treffe på urørte kulturlag/strukturer i områdene, spesielt i grøften som skal graves til kum. Det ble lagt opp til at overvåkingen skulle gjennomføres i løpet av 2 uker i felt, utført av 1 feltarkeolog (til sammen 10 dagsverk i felt).

Planen var å følge eksisterende grøft fram til kummen, slik at gravingen i hovedsak skulle foregå i allerede forstyrret undergrunn.. Vedtaket ga tillatelse til å grave en samlet lengde på 50 meter rundt våningshuset, med en maksimal dybde på inntil 2 meter. På østsiden skulle det etableres en grøft på 5–6 meter fra husmuren til eksisterende kum, med en bredde på 1 meter og en dybde på opptil 2 meter.

Figur 2: Våningshuset før drenering.

GJENNOMFØRING

Det var beregnet 22,5 timer forarbeid som ble utført av Martine Lahti (feltarkeolog). Det ble også beregnet 10 dagsverk til feltarbeidet, mellom 18/07-2025 til 27/07-2025. Grunnet lite intakte kulturlag og funn ved lokaliteten ble feltarbeidet utført innen 3 dager, i tillegg til to reisedager til lokaliteten i Harstad til/fra Tromsø mellom 18/07-2025 til 22/07-2025 av Martine Lahti.

Etterarbeidet ble utført av Martine Lahti vinteren 2026.

Prosjektleder Anja Roth Niemi og rådgiver Petter Snekestad utarbeidet prosjektplanen.

Gravingen ble gjennomført ved bruk av Tore Hansen med gravemaskin. Utgravningen foregikk lagvis ned til en dybde på maks 2 meter og med en bredde på 1 meter rundt huset. Arbeidet ble regelmessig stanset for å muliggjøre nærmere undersøkelser samt for å observere eventuelle funn

eller kulturlag. Profilene ble deretter rensert og dokumentert, og nødvendige prøver ble samlet inn.

Området som skulle overvåkes ble fotografisk dokumentert i forkant av arbeidet. På grunn av manglende tilgang til GPS de to første dagene ble det i denne perioden kun foretatt fotografisk dokumentasjon av profiler og arbeidsprosessen. På den tredje dagen ble GPS gjort tilgjengelig, og nødvendig innmåling av strukturer og observasjoner ble da gjennomført.

Dreneringsarbeidet ved våningshuset startet i den nordøstlige delen av bygningen og fortsatte ned mot, samt forbi, kummen i den østlige delen av lokaliteten. Dette fordi det var vurdert å ha størst potensial for påvisning av kulturlag eller arkeologiske funn. Sjakten som strakte seg ned mot kummen hadde en lengde på om lag 8 meter og en gjennomsnittlig dybde på cirka 0,5 til 1 meter. Langs sjaktprofilen fremkom to kulturlag, med ID C256 og C239.

Videre fortsatte vi dreneringen på den nordlige siden av tomten. Med en gjennomsnittlig dybde på 2 meter. I hjørnet av huset på den nordøstlige siden, dukket det opp kulturlag i profilen med ID C268. Området hadde en bredde på om lag 0,5 meter, noe som skapte en del problemer under fotogrammetrisk dokumentasjon.

I det nordvestlige hjørnet, ved inngangspartiet, var massene preget av mengder med store steiner, trolig fra tidligere nyere bebyggelse, noe som medførte praktiske utfordringer under gravearbeidet. Fra dette området og videre mot baksiden av huset ble det ikke påvist tegn til uberørte kulturlag.

I området øst for huset, foran kjellerdøren og trappen, bestod undergrunnen av fast fjell. Dette begrenset gravedybden til om lag 60 cm.

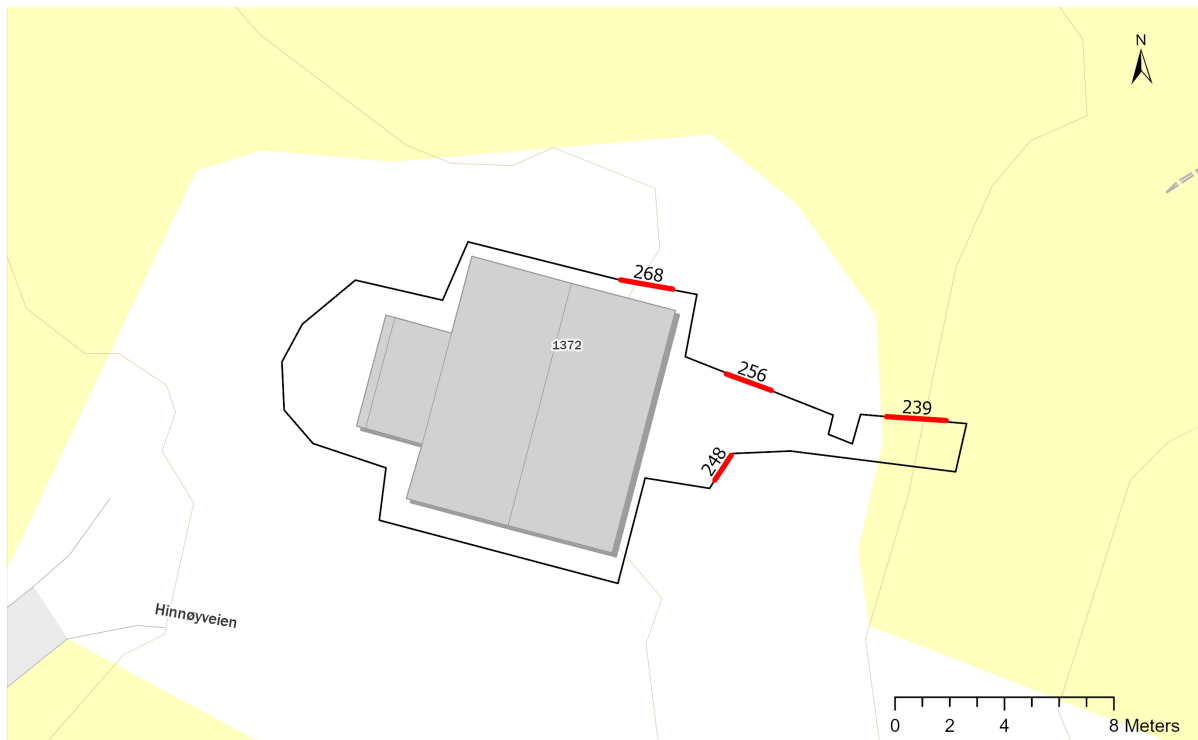
Figur 3: Fjerning av store steiner i det nordvestlige hjørnet. Nøye observert av familien i huset.

PROFILER

Det ble dokumentert fire profiler med kulturlag. Disse profilene ble dokumentert ved hjelp av fotogrammetri. Det ble samlet inn totalt fem prøver fra kulturlag: tre fra profil C268, én fra C256 og én fra C239. Prøvene ble imidlertid ikke sendt videre til datering. Kontekstene de var samlet fra ble vurdert til å være for usikre og fragmenterte til å gi informasjon om aktivitet fra middelalder.

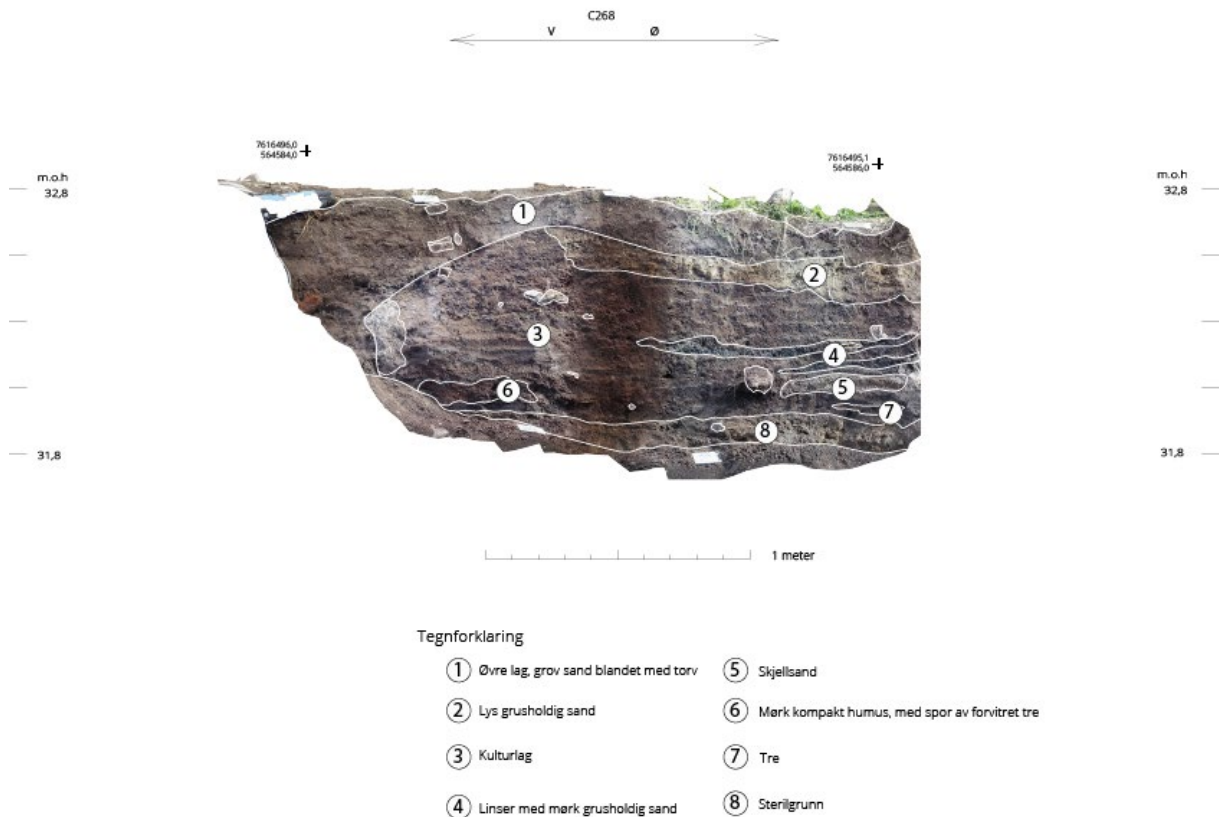
Figur 4: Graving av grøft fra våningshus mot kum i øst. Profil C256 i nordvegg av grøfta.

Figur 5: Området som ble gravd under overvåkingen, med dokumenterte profiler.

C268

Profil C268 lå i sjakten ved det nordøstlige hjørnet av huset. Profilen lå tett inntil husveggen, noe som begrenset gravebredden til 0,5 meter. Begrenset plass gjorde det vanskelig å ta fullstendige bilder til fotogrammetri. Dette kommer til uttrykk i ortofotoet nedenfor, hvor det oppstår enkelte skyggeeffekter.

Figur 6: Profiltegning av C268.

Lag 1: Øverste torvlaget har en tykkelse på 17 cm.

Lag 2: Laget under torvlaget fremstod som lyst i fargen, kompakt, homogent og bestående av grusholdig sand. Det hadde en tykkelse på om lag 15 cm.

Lag 3: Kulturlag som varierte i farge fra mørk svart til lysere brunt, og fremstod som svært kompakt og homogent. Det ble ikke påvist organisk materiale. Laget hadde en tykkelse på om lag 75 cm.

Lag 4: Det ble registrert to linser bestående av kompakt, svart grusholdig sand, med innslag av treverk.

Lag 5: Under lag 4 kom frem et lag av skjellsand med et innslag av mørk, kompakt humus i midten. Laget hadde en tykkelse på cirka 7 cm og en lengde på omtrent 46 cm.

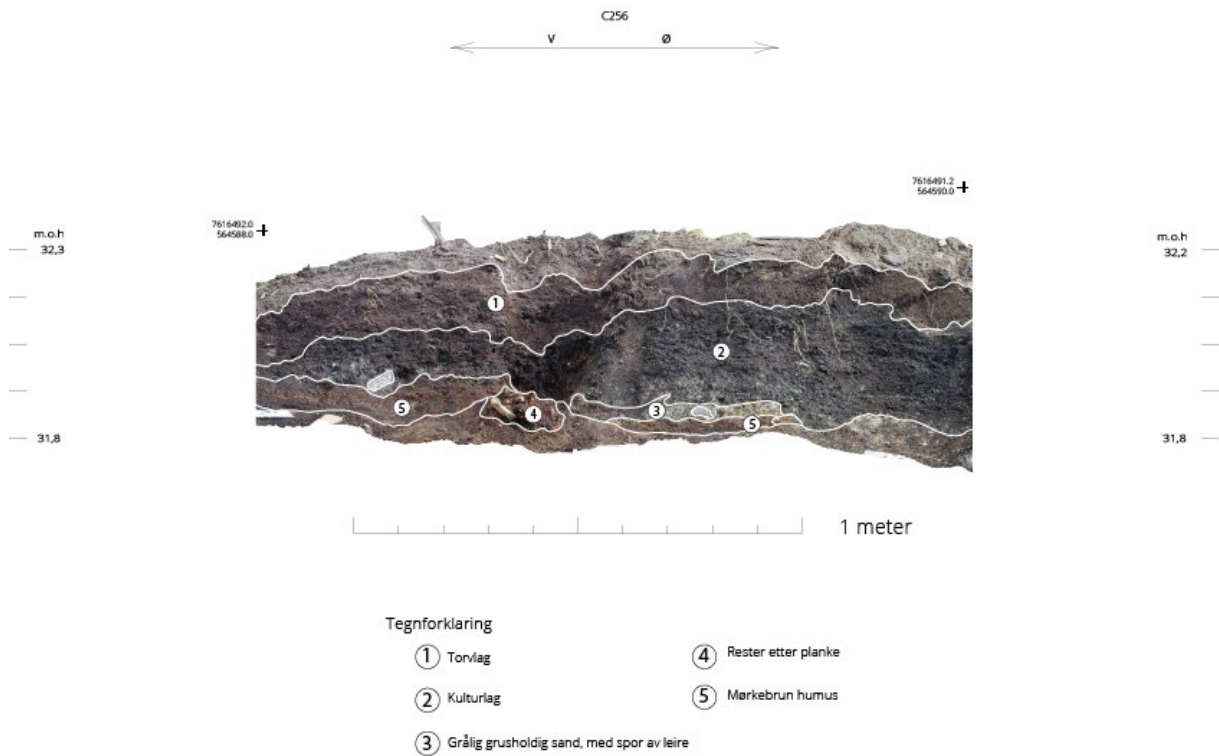
Lag 6: Laget består av mørk, kompakt humus med innslag av forvitret tre jevnt fordelt gjennom hele laget. Det hadde en tykkelse på om lag 7,6 cm og en lengde på cirka 35 cm.

Lag 7: Spor av trebit ble liggende parallelt med lag 6.

Lag 8: Lys, kompakt og sandete sterilgrunn.

C256

Profil C256 ligger øst for bolighuset, i nordlig kant av sjakt fra våningshus til kum.

Figur 7: Profiltegning av C256.

Lag 1: Øverste torvlaget i profilen hadde en tykkelse på cirke 10 cm, mens like over hvor planken lå en dybde på ca. 18 cm.

Lag 2: Kulturlaget fremstod som relativt intakt, med unntak av området der treplanken hadde ligget, hvor det var blitt forstyrret i forbindelse med dreneringsarbeidet. Laget ble registrert om lag 10 cm under dagens overflate, med en tykkelse varierende mellom cirka 13 og 20 cm.

Det var karakterisert av en svart farge og fremstod som kompakt og homogent. Utover treplanken ble det ikke observert annet organisk materiale i laget. Tilsvarende kulturlag ble også identifisert i flere av de øvrige profilene.

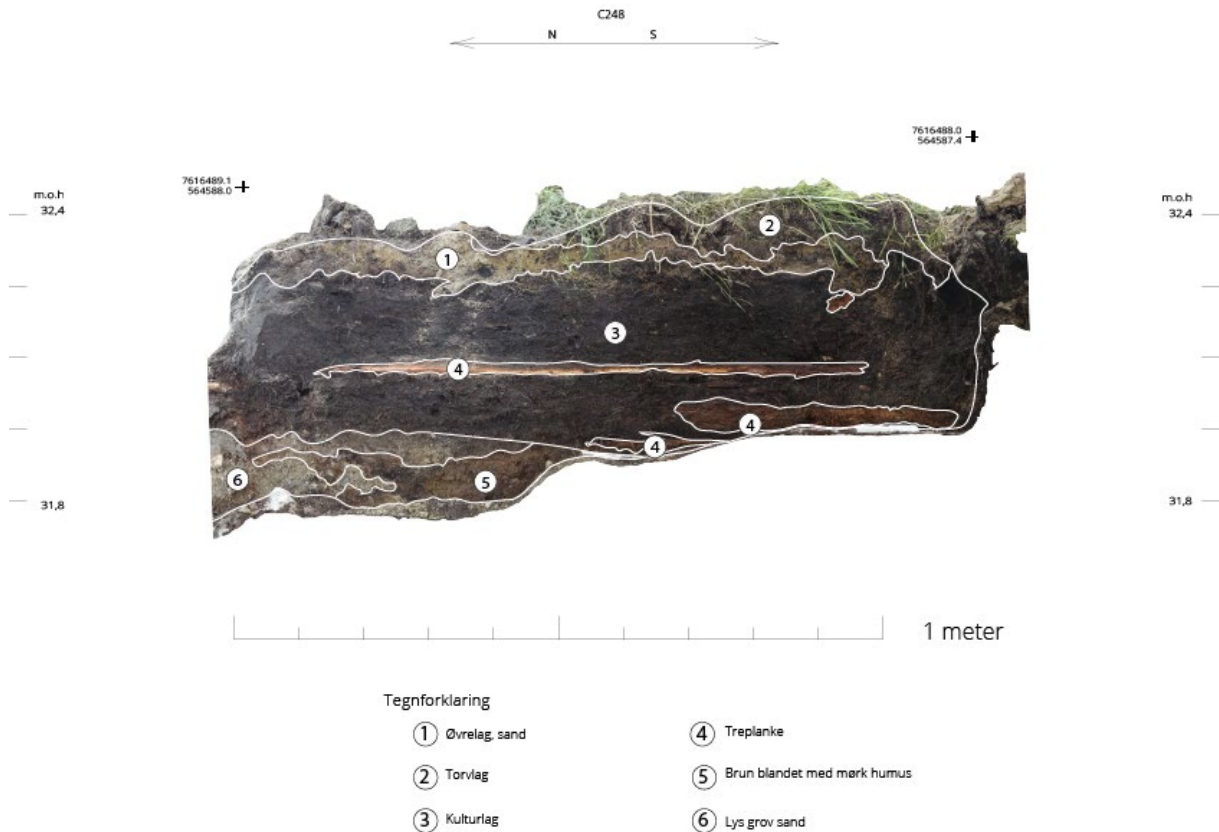
Lag 3: Laget fremstod som en tynn linse i bunnen av profilen, med en tykkelse på om lag 3 cm. Det hadde en lys grå farge og bestod av en noe grusholdig sand, med innslag av mindre leirflekker.

Lag 4: Treplanke med bredde på 13 cm og tykkelse cirka 7 cm.

Lag 5: Laget fremkom under treplanken, nederst i profilen, og hadde en tykkelse på om lag 5 cm. Det var mørkebrunt i fargen og hadde en løs konsistens. Videre inneholdt laget sporadiske innslag av grålig leire samt mindre steiner.

C248

Profil C248 lå i sjakten t rett foran inngangspartiet til kjelleren. I dette området lå fjellet relativt høyt, noe som begrenset gravedybden i forhold til opprinnelig plan.

Figur 8: Profiltegning av C248.

Lag 1: Laget under torvlaget hadde en gulaktig til lys farge og en sandete tekstur. Det hadde en tykkelse på om lag 8 cm og en lengde på cirka 84 cm.

Lag 2: Øverste torvlag med tykkelse på 8 cm.

Lag 3: Kulturlag som ligger om lag 10 cm under torvlaget. Det er svart i fargen, kompakt og klebrig, med enkelte innslag av treverk. Laget har en tykkelse på 29 cm og dekker hele profilen.

Lag 4: Treplanker ble observert i kulturlaget og lå horisontalt, parallelt med treplanken i profil C256. Den lengste planken hadde en lengde på om lag 87 cm.

Lag 5: Laget består av mørkebrun til svart humus med en noe sandete tekstur, og fremstår som løs i konsistens. Det hadde en tykkelse på om lag 7,6 cm og en lengde på cirka 42 cm.

Lag 6: Laget blandes delvis med lag 5 og har en sandete tekstur samt lys grå farge. Det har en tykkelse på om lag 9,5 cm og en lengde på cirka 36 cm.

C239

Profil C239 ligger på nordsiden og mot enden av sjakten i øst for våningshus, forbi kummen.

Figur 9: Profiltegning av C239.

Lag 1: Øverste torvlaget hadde en tykkelse på 7 cm.

Lag 2: Laget dukket opp rett under torven og hadde en tykkelse på 7 cm. Det var karakterisert av en rød farge, svært kompakt konsistens, noe klebrig tekstur og homogent. Det ble ikke observert spor av organisk materiale i laget.

Lag 3: Spor etter noe større hvite og smuldrene stener som ble fjernet under drenering.

Lag 4: Tynn linse av grå leire under det røde laget med en tykkelse på 7 mm og lengde på 15 cm.

Lag 5: Kulturlag med en tykkelse på 6 cm. Laget er mørkt i fargen, svært kompakt og består delvis av grusete/sandete materiale. Laget inneholder også en del organisk innslag i form av forvitret tre.

Lag 6: Steril grunn består av en lys brun, relativt løs masse med sandete og grusete tekstur.

OPPSUMMERING

Samlet sett ble det gravd en strekning på 68,1 meter i forbindelse med dreneringsarbeidet, med en dybde som varierte mellom 0,5 og 2 meter. Bredden var gjennomgående omkring 1 meter rundt våningshuset, og økte til opptil 2 meter i sjakten ned mot kummen. Antakelsen om at området med størst potensial for arkeologiske observasjoner befant seg i retning mot kummen, kan stemme. Den østlige delen av lokaliteten var det eneste området hvor det ble registrert mulige kulturlag, dog uten påvisning av funn.

I sjakten ned mot kummen ble det arbeidet innenfor tidligere gravde masser. Her var det mulig å observere et tydelig skille mellom moderne forstyrrelser og antatt urørte kulturlag på hver side av sjakten, noe som fremkommer særlig klart i profilene C248 og C256. I disse profilene ble det registrert trebiter og planker, som innledningsvis ble tolket som av moderne opprinnelse. Disse

lå parallelt med hverandre og var tilsynelatende brått avskåret, noe som kan indikere at de opprinnelig inngikk i samme kontekst. Det er sannsynlig at de har blitt forstyrret i forbindelse med etableringen av sjakten under oppføringen av våningshuset på 1950-tallet.

Målet med overvåkingen var å holde arbeidet innenfor tidligere forstyrrede områder for å unngå inngrep i uberørte kulturlag. Dette målet ble i stor grad oppnådd, og ingen tydelige tegn på kulturlag eller funn fra middelalderen ble dokumentert.

LITTERATUR

Bertelsen, Reidars 1984. *Farm Mounds of the Harstad Area. Quantitative Investigations of Accumulation Characteristics*. I Acta Borealia nr. 1, s. 7–25.

<https://doi.org/10.1080/08003838408580303>

Bertelsen Reidar 1973: *Gårdshaugene i Harstad kommune. Et bidrag til områdets økonomiske historie i middelalderen*. Magistergrad i arkeologi, Universitet i Bergen.

Martens, Vibeke Vandrup 2016. *Preserving Rural Settlement Sites in Norway? Investigations of Archaeological Deposits in a Changing Climate*. I *Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies* 16, s. 1–127.

Thuestad, Alma Elizabeth 2005. *Rapport – Vollstad, Harstad kommune – Ts 11799*. Upublisert rapport, Tromsø Museum